

**MEHMET DELIA, BASHKËLUFTËTAR I
SHOTE GALICËS – ATDHETAR,
DEMOKRAT E ANTIFASHIST I
VENDOSUR**

Rreth 30 vjet më parë ndesha në figurën interesante të atdhetarit dhe luftëtarit Mehmet Delia, (të njohur edhe si Mehmeti i Vogël), në monografinë e Ajet Haxhiut “Shota dhe Azem Galica”, Tiranë 1974. Aty, përveç veprimeve të tij si luftëtar me emër në çetën e Azem Galicës kishte informacion edhe për vendlindjen e tij Radishevën, edhe për lidhjet fisnore me Shotë Galicën, bashkëshorten e Azem Bejtë Galicës edhe për mbiemrin e thirrur të tij “i Vogël”, që e dallonte nga Mehmeti tjetër, vëllai i Shotës (edhe ai kryengritës, pjesëmarrës në Lëvizjen antiserbe për çlirim e bashkim kombëtar të periudhës 1913-1928). Në ribotimin e librit të sipërpërmendur, më 1982, jepet edhe një fotografi e Mehmet Delisë (bashkë me një shok), dalë në Shkodër në studion e njohur të Marubëve aty nga fundi i vitit 1920. Disa vite më pas, në gjysmën parë të viteve 80, dy foto të tij, të pozuara vetëm, po në studion e Marubit me sa duket, në të njëjtën kohë me të parën, i gjeta në stendat e muzeut modest të shkollës së mesme të qytetit të Fushë-Krujës, që mbante emrin “Shote Galica”.

Dora-dorës interesi për të mësuar më shumë për jetën dhe veprimtarinë atdhetare të M.Delisë, më çoi në

takime me njerëz të ndryshëm që e kishin njohur, ndër të cilët me vëllain e tij, Qerimin dhe bashkëshorten e tij Eminen (gruaja e dytë gjirokastrite, me të cilën u martua në vitin 1936, pasi kishte mbetur i ve).

Prej tyre mësova mjaft risi e imtësi për jetën e Mehmetit, konfirmova fakte të njohura më parë dhe sigurova edhe një fotografi të katërt të tij, të vitit 1936. Aty Mehmeti kishte dalë i veshur ushtarak, me unifromën e kapitenit të ushtrisë shqiptare, pranë gruas së dytë Eminesë dhe vajzës, Dritës, që e kishte me gruan e parë.

Nga gjysma e dytë e viteve 80, gjatë hulumtimeve në Arkivin Qendror Shtetëror në Tiranë, për periudhën e Luftës së Dytë Botërore, gjeta informacion të ri për veprimtarinë e M. Delisë gjatë viteve 1939-1944. Ky material arkivor, krahas atij bibliografik të siguruar nga monografite e Dr. Liman Rushtit “Lëvizja Kaçake në Kosovë 1918-1928”, Prishtinë, 1981, të Mr. Ibrahim Çitakut “Azem Galica dhe veprimtaria luftarake e çetave kaçake të Drenicës”, Prishtinë, 1996, të Dr. Islam Dobrës “Krerë dhe prirjes të Lëvizjes Kombëtare nga Drenica 1878-1948”, Prishtinë, 1997, më kompletoi njohuritë për figurën e M. Delisë dhe më ndihmoi për seleksionimin e të dhënave që jo gjithnjë përputheshin midis tyre.

Në morinë e materialit dokumentar e memorialistik të siguruar më tërhoqi vëmendjen një dokument i datës 7 maj 1942, ku prefektura e Tiranës njoftoj se urdhëri për arrestimin e ushtarakut në lirim Mehmet Delisë, ishte zbatuar atë mëngjes.

Për këdo që nuk do të kishte njohuri për biografinë e deriatëhershme të M. Delisë, nga leximi i këtij dokumenti natyrshëm do të lindte pyetja: Kush ishte ky kundërshtar i regjimit të vendosur nga okupatori që cilësohej nga “Komanda e Mbrojtjes” dhe organet eprore të policisë si “element politikisht i rrezikshëm” dhe “nxitës për kryengritje”? A ishte vallë terrorist ose së paku ilegal ky njeri që paraqiste për rendin aq rrezik sa të vihej në listat e atyre që duhej të binin nën goditjen e asaj vale të gjerë terrori të pranverës së vitit 1942? Nuk ishte fjala për element të tillë, por pushtuesit dhe bashkëpunorët e tyre kanë ditur jo vetëm për atdhedashurinë dhe ndjenjat demokratike e antifashiste të Mehmet Delisë, por edhe për guximin e trimërinë e hershme të tij. Kishin të drejtë, pra, t'i trembeshin dhe ta izolonin për të garantuar rendin e vendosur prej tyre.

Le të shikojmë shkurt biografinë e M. Delisë.

Mehmeti u lind në vitin 1898 në katundin Radi-shevë të Drenicës në një familje me tradita patriotike. Shota ishte kushërirë e tij. Ambienti patriotik ku u rrit ia mbrujti qysh herët tiparet e karakterit dhe nuk vonoi të provojë veten edhe për trimërinë e guximin, që gjithë jetën e spikatën ndër të tjerë. Ishte vetëm 14-15 vjeç kur qëllloi mbi pushtuesit serbë e malazez për të shpëtuar nga rreziku një bashkëfshatar. Mehmeti e mbylli kështu shumë herët kapitullin e fëmijërisë për t'u futur në udhën e luftëtarit të lirisë. U bë pjesëtar i denjë i çetës së Azem Galicës dhe pasi i provoi armët edhe me pushtuesit austriakë e bullgarë, në vitet 1916-

1918, u ngrit natyrshëm në rolin e krahut të djathtë të Azemit në luftën e ashpër që zhvilloi popullsia shqiptare e Kosovës pas vitit 1918 për çlirim e bashkim kombëtar dhe kundër politikës së shkombëtarizimit, e ndjekur nga qarqet drejtuese të Beogradit. Dhe detyrën e tij si drejtues i njërës prej çetave më luftarake të Drenicës e të mbarë Kosovës ai e kreu për sa kohë vazhdoi qëndresa e armatosur në Kosovë. Talentin e tij ushtarak ia çmuan bashkëluftëtarët, por ia njohu edhe armiku, si në luftimet tipike guerile ashtu edhe në përpjekjet frontale sikurse ndodhi gjatë kryengritjes masive, që shpërtheu në Rrafshin e Dukagjinit në majin e vitit 1919 sipas udhëzimeve dhe nën drejtimin e Komitetit “Mbrotjtja Kombëtare e Kosovës”.

Emri i Mehmet Delisë u bë gjithnjë e më i njohur krahas emrave të Azem Galicës, Sadik Ramës, Fazli Beranit, Mehmet Konjuhiti, Zef Gjiododës, Ramadan Shabanit, Ramë Vllasës, Adem Ilazit, vëllezërve Bajçinofci e shumë luftëtarëve të tjerë të shquar të atyre viteve.

Atdhedashuria dhe idealet e demokracisë ishin gërshtuar fort te Mehmeti. Luftën për çlirim ai nuk e shkëputi nga lufta për demokraci. Kjo e vuri atë aktivisht, si edhe shumë luftëtarë të tjerë të shquar kosovarë, përkrah forcave të opozitës demokratike shqiptare në gjysmën e parë të viteve 20. Mehmeti gjendej pranë Bajram Currit edhe në maj edhe në dhjetor të vitit 1924. Pastaj e shoqëroi Bacën maleve në dimrin e ashpër deri disa ditë para se të vritej, kur me urdhër të

tij, së bashku me Shotën e luftëtarë të tjerë u kthyen në Kosovë për t'i dhënë zemër popullit që të qëndronte e t'i bënte ballë dhunës, ta kundërshtonte shpërnguljen e ta pengonte kolonizimin sllav shkombëtarizues. Ai do të jetë njëkohësisht dora hakmarrëse e popullit ndaj së keqes, një pushkë gjithnjë e ngrehur në mbrojtje të tij. Mehmeti i përmbushi me sa munda këto detyra dhe ishte ndër të fundit që u tërhoq, aty nga viti 1927, kur ishte e pamundur të vazhdohej më tej.

Edhe pse pozicionimi i tij në konfliktin politik në Shqipëri në vitin 1924 e vinte në situatë të disfavorshme ndaj regjimit aktual në Tiranë, Mehmeti në gjysmën e dytë të viteve 20 u thirr në shërbimin shtetëror dhe u përfshi në forcat e armatosura. Përfundimisht u dërgua të shërbente në zonën e Gjirokastrës. Shërbimi në rojën e kufirit i jepte kënaqësi. U kishte pohuar miqve dhe të afërmve se ishte e vetmja detyrë ushtarake që nuk mund ta refuzonte. Ndërkohë, qarqet drejtuese të Beogradit, të cilat e njihnin të kaluarën e tij antizogiste, deshën ta shfrytëzonin në vitin 1928 për të vënë në jetë planet e tyre antishqiptare. Në rrugë njohjesh e miqësie iu propozua përmes Mehmet Boshnjakut e Zija Vuçiternit të merrte pjesë në një atentat për likuidimin e A. Zogut. Argumenti që iu dha ishte se Ganiu me vëllezërit Kryeziu donin të merrnin hak sipas Kanunit për vrasjen në Pragë të Ceno Beut. Mehmeti nuk ra në kurthin e ngritur. Në konfidencë do të pohonte se likuidimi i A. Zogut në atë moment i shërbente vetëm politikës jugosllave, që do të bëhej më e prani-

shme në Shqipëri me ndihmën e Kryezinjve dhe favoritëve të tjerë të Beogradit.

Për të mos i shërbyer politikës së paqartë, Mehmeti nuk iu bashkua më pas, në majin e 1937, as puçit të Et'hem Totos. Ndoshta nga kontaktet me të rinj përparimtarë në vitet 30 Mehmeti po ndikohej nga idetë progresive të kohës.

Pushtimi i 7 prillit 1939 e gjeti Mehmetin në Korçë. Mllefën e grumbulluar ndaj Italisë fashiste gjatë disa muajve ai do të kishte rast ta zbraste më 21 nëntor 1940. Kompania nën komandën e kapiten Mehmet Delisë nuk shkrehu asnjë pushkë për interesat e fashizimit në frontin italo-grek ku ishte dërguar. Ai u hodh në anën greke, i gatshëm për të luftuar për mbrojtjen e Greqisë dhe çlirimin e atdheut. Por qeveria e gjeneralit Metaksa që ndaj Shqipërisë kishte synime të ngjashme me ato të fqinjit verior e trajtoi ashtu siç trajtohen të mundurit apo robërit e luftës dhe e mbylli në kampet e përqendrimit në Kretë. Kapitullimi i Greqisë përballë sulmit nazi-fashist e hodhi Mehmetin përsëri në dorën e italianëve. Nga internimi në fushën e përqendrimit në Pikë-Vorë atë e nxori vetëm amnistia. Gjithsesi pas kësaj kohe për regjimin Mehmet Delia do të ishte një person jo vetëm i dyshimtë, por edhe i rrezikshëm. Refuzimi për të shërbyer në milicinë fashiste, ku iu premtua grada e majorit, tregoi si ai ndonëse i urrente për vdekje shovinistët serbë nuk ishte bërë pre e propagandës fashiste për “Shqipërinë e Madhe” dhe kishte aq përvojë sa të mos e konsideronte çlirim

pushtimin fashist të Kosovës. Ky qëndrim e ekspozoi përfundimisht si antifashist dhe përforcoi bindjen e regjimit se së shpejti ai mund t'i kundërvihet me armë. Ndoshta nuk kishte mbetur i fshehtë edhe vendimi i Mehmetit për të kaluar në formacionet e rezistencës si pjesëtar aktiv i luftës antifashiste nacionalçlirimtare. Këto ishin mjaft për pushtuesin dhe për bashkëpunorët e tij që të përcaktonin ç'duhej bërë me të.

Në nëntor të vitit 1942 Mehmeti u dërgua në burgun famëkeq të Barit. Një vit më pas me shëndet plotësisht të shkatërruar e internuan në komunën e Gandinos, të provincës së Bergamës, ku kreu deri në fund dënimin. Pas kësaj nazistët gjermanë, që në majin e 1944 ishin pushtues në Itali, hynë në kontakt me të dhe i kërkuan t'u shërbente me gradën e kapitenit. Mehmeti refuzoi. Atëherë ia ndaluan çdo lëvizje, duke ia imponuar zgjatjen e internimit. Besnik ndaj idealit të tij, për t'i shërbyer vetëm vendit dhe popullit të vet, Mehmeti përballoi çdo privim dhe menjëherë pas mbarimit të luftës bëri të gjitha përpjekjet për t'u kthyer në atdhe. Në gusht 1945 arriti në Bari. Ishte fare afër Shqipërisë dhe familjes që e priste, por sëmundja e pengoi të kapërcejë Adriatikun. Me interesimin e Misionit Ushtarak Shqiptar, që ndodhej në atë qytet, u shtrua në një sanatorium ku edhe vdiq më 6 maj 1946.

Mehmet Delia, bashkëluftëtari i Azem e Shotë Galicës, ishte luftëtari i dy epokave dhe për të dyja meriton nderimin më të thellë. Atdhedashuria e pakufishme ishte busulla që e orientoi atë drejt, në çdo situatë,

sado të turbullt, si demokrat e më pas si antifashist dhe e udhëhoqi gjithnjë në luftën dhe përpjekjet për interesat e kombit e të atdheut.